

НОВІКОВА Н. А.,
аспірант кафедри
теорії держави і права
(Національний університет
«Одеська юридична академія»)

УДК 340.11:007.001.71

ПОНЯТТЯ ТА ЕВОЛЮЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

У статті досліджено поняття інформаційної функції держави з точки зору її становлення й розвитку. Розглянуто історичні документи, що дозволяють говорити про наявність окремих елементів інформаційної функції в державах минулого. Досліджено стан розвитку інформаційної функції сучасної української держави.

Ключові слова: комунікативна функція держави, інформаційна функція держави, еволюція інформаційної функції держави.

В статье исследовано понятие информационной функции государства с точки зрения ее становления и развития. Рассмотрены исторические документы, позволяющие говорить о наличии отдельных элементов информационной функции в государствах прошлого. Исследовано состояние развития информационной функции современного украинского государства.

Ключевые слова: коммуникативная функция государства, информационная функция государства, эволюция информационной функции государства.

The article examines the concept of information function of the state in terms of its formation and development. Historical documents that suggest the presence of certain elements of information functions in the states of the past are considered. The stages of development of the information functions of the modern Ukrainian state are investigated.

Key words: communicative function of the state, the information function of the state, evolution of information function of the state.

Вступ. Функції держави є, з одного боку, однією з найбільш досліджуваних і водночас найбільш дискусійних тем сучасної юриспруденції. Це пов'язано з тим, що з поняттям функції асоціюється поняття самої сутності держави, її основних завдань, цілей існування й діяльності. Саме поняття функцій держави, їх сутнісний зміст по-різному розуміється окремими науковцями. Сьогодні у зв'язку зі змінами, що відбуваються в суспільстві, державному управлінні, виникає необхідність у змістовному обґрунтуванні нових функцій сучасної держави (в даному випадку – інформаційної), дослідженні процесу їх виникнення та становлення.

Актуальність дослідження обґрунтовується необхідністю розгляду інформаційної функції держави у процесі її виникнення та становлення не лише в сучасній українській державі, а й в історичній ретроспективі для здійснення подальшого більш змістовного й докладного її аналізу.

Стан дослідження. Функції держави досліджувалися такими російськими та вітчизняними авторами, як А.В. Венгеров, Д.А. Керимова, Л.А. Морозова, Н.В. Черноголовкін, В.М. Корельський, В.Є. Чиркін, В.К. Бабаєв, В.Ф. Погорілко, О.Ф. Скакун, Л.Р. Наливайко та інші. На сьогоднішньому етапі розвитку наукової думки в Україні питання інформаційної функції, інформаційної безпеки, інформатизації досліджувались Т.А. Костецькою, О.І. Яременко, О.Є. Бухтатим, І.В. Арістовою, Б.А. Кормичем, О.М. Лоцихіним.

Постановка завдання. Метою дослідження є розгляд інформаційної функції держави в історичній ретроспективі з метою подальшого більш глибоко вивчення її сьогоденної сутності і змісту.

Результати дослідження. В.М. Корельський зазначає, що будь-яка держава, хоч і з різним ступенем активності, постійно діє, оскільки бездіяльність протипоказана самій її природі та призначенню. Це дає змогу розглядати державу з її дієвого, функціонального боку. Таким чином, під час дослідження державно-правових явищ певного значення набуває функціональний підхід, оскільки він, по-перше, допомагає глибше засвоїти саме поняття держави, побачити її історичне призначення й роль у житті суспільства, по-друге, дає можливість науково окреслити зміст діяльності держави, її механізм у конкретних історичних умовах, по-третє, служить цілям вдосконалення організаційної структури держави для якісного здійснення державного управління [1, с. 146].



Дослідження функцій є передумовою пізнання головного й визначального в державі. Невиконання тієї чи іншої функції породжує негативні наслідки як для суспільства, так і для самої держави. Функції держави визначають структуру її діяльності, тобто засоби і способи організації елементів держави як складної за будовою системи. Із функціями держави пов'язані закономірності її становлення, розвитку, історичної заміни держав одних типів іншими. Саме функції держави визначають її можливість як повноцінного й суверенного суб'єкта міжнародних відносин, її роль у системі міжнародного спілкування [2, с. 11].

За визначенням В.Е. Чиркіна, функції – це основні напрямки діяльності держави [3, с. 100]. В.С. Нерсисянц визначає функції держави як основні форми діяльності, що виражають її сутність, зауважуючи, що у своєму юридичному вигляді поняття «функція» щодо держави означає її діяльність, форми її регулятивно-упорядковуючого впливу на людей та їх відносини. Сказати «держава функціонує» означає сказати «держава діє» [4, с. 256-257]. Л.А. Морозова визначила функції держави як головні, соціально значимі напрямки її діяльності на конкретно-історичному етапі розвитку суспільства [5 с. 68].

Цікавою є точка зору А.П. Глебова, який акцентує увагу на тому, що функція держави є поняттям складним, багатим за змістом, таким, що включає в себе певний набір елементів і зв'язків. До структури функції він включає чотири елементи: об'єкт (об'єкту спрямованість) функції, соціальне призначення держави, фактичну діяльність держави (в поєднанні із принципами, методами, формами), мету, на досягнення якої спрямована функція [6, с. 145].

Таким чином, основні елементи, за якими можливо охарактеризувати поняття функції держави, вказують на те, що існування будь-якої функції обумовлюється соціально-економічними, політичними детермінантами, наявними в конкретний історичний період існування держави. Зрозуміло, що держава в кожний окремий історичний період проходить різні етапи розвитку, отже, змінюється її сутність, змістовне наповнення, змінюються й функції. У зв'язку з вищевикладеним доцільним видається визначення Л.Р. Наливайко функцій держави як основних (головних) об'єктивно необхідних напрямів і видів внутрішньої та зовнішньої діяльності, спрямованих на реалізацію завдань для досягнення відповідної мети в конкретних формах, за допомогою властивих методів, які виражають суть, соціальне призначення держави, роль і місце в суспільстві на даному етапі розвитку [7, с. 185]. Таке визначення дозволяє розглядати функції як категорії, що змінюються, трансформуються під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів, одним з яких сьогодні є інформація.

Інформаційна революція, що почалася наприкінці ХХ ст., є результатом процесів постійного зростання ролі і збільшення обсягів інформації, необхідної для забезпечення життєдіяльності людського суспільства, розвитку й удосконалення технологій, накопичення та розповсюдження інформаційних ресурсів. Поступове формування суспільства, що називають сьогодні інформаційним, провокує державу на зосередження своїх зусиль на впорядкуванні інформаційних відносин. Це не пов'язано з тим, що протягом всього часу існування держави інформація не відігравала ключової ролі в управлінні, оскільки таке твердження було б безпідставним і неправильним. Пов'язано це з посиленням інформаційних потоків, значним збільшенням їх об'єму, здатністю впливати на свідомість громадян, формувати суспільну думку та, як наслідок, здійснювати вплив на державне управління. Таким чином, можна говорити про формування інформаційної функції держави, що має на меті впорядкувати некеровані інформаційні процеси, пов'язані зі стрімким збільшенням обсягів інформації, зберігаючи, забезпечуючи права та інтереси своїх громадян.

Процеси інформатизації суспільства, створення загальнопланетарного інформаційного простору, на думку Л.А. Морозової, здійснюють значний вплив на функції держави. Розвиток цих процесів диктується необхідністю формування вільного суспільства, участю громадськості в управлінні справами держави, необхідністю контролю за керуючими, законним правом знати про те, що відбувається у світі, в державі, протестувати проти незаконних рішень. Демократична держава повинна забезпечувати можливість реалізації свободи інформації, її доступності кожному [5, с. 72]. Автором також виділено інформаційну функцію в якості основної функції держави.

Е.В. Талапіна стверджує, що інформаційна функція держави з'являється саме на сучасному етапі розвитку та є результатом широкомасштабного процесу глобальної інформатизації, що охопила всі сфери життя суспільства: «...сьогодні інформація пронизує всі стадії діяльності державних органів, тому в сучасних умовах можна говорити про виділення інформаційної функції держави...» [8, с. 21].

Не погоджується із цією точкою зору Ю.Т. Просвірнін, який наполягає на тому, що така функція держави існувала завжди: «З моменту свого виникнення держава здійснювала збір, зберігання, обробку і розподіл інформації з різних напрямків діяльності: для прийняття управлінських рішень, проведення бюджетної, податкової політики, здійснення розвідувальної та контррозвідувальної діяльності, охорони правопорядку тощо. Таким чином, інформаційна функція завжди існувала як функція державних органів, тобто як реалізація компетенції прав та обов'язків окремих органів відповідно до їх місця і призначення у державному механізмі і політичній системі суспільства» [9, с. 41]. На його думку,



розподіл і використання інформації для задоволення соціальних потреб є чи не найголовнішим завданням держави на будь-якому етапі розвитку.

Досліджуючи праці давньогрецьких філософів, О.С. Бухтатий доходить висновку, що проблема пошуку балансу свободи інформації у практиці демократичного державотворення та вирішення питання збалансованого підходу щодо врегулювання інформаційних відносин у системі державного управління порушувалося ще у працях давньогрецьких філософів [10]. Автором досліджено питання свободи слова, демократії та свободи вираження поглядів, роль комунікації серед громадян давньогрецьких полісів, питання доступу до публічної інформації. Хоч автор і не доходить висновку, що інформаційна функція існувала в давньогрецьких полісах, однак стверджує, що створення публічної інформації стало поштовхом до народження давньогрецької моделі демократії та інформаційної функції держави. На думку вченого, існують певні закономірності й циклічна трансформація інформаційної функції держави у процесах суспільно-історичного розвитку [10].

Важливість інформаційного обміну всередині держави та інформування населення щодо діючих законів бралися до уваги і китайськими філософами. Так, у «Книзі правителя області Шан», що була написана засновником легізму у Стародавньому Китаї Шан Яном (390–338 рр. до н. е.), у главі 4 вказано, що могутність держави залежить від «тринадцяти видів підрахунків» (кількість їдоків, кількість дорослих чоловіків і жінок, старих і слабких, чиновників і воїнських начальників, тих, хто здобуває собі на хліб мовленням; багатих; поголів'я коней і биків; кількість сіна і соломи). На думку Шан Яна, якщо держава не володіє такою інформацією, вона поступово стає все слабшою, і врешті буде розділена [11, с. 161]. Також мислителя турбувало питання обміну інформації між державою та її громадянами. У главі 26 він дає відповідь на питання, що необхідно для того, щоб чиновники і народ вже наступного дня знали й дотримувалися прийнятих законів. Для цього повинен бути сформований державний апарат, вищі чиновники якого мають право здійснювати тлумачення законів та зобов'язані його розповсюджувати. Тоді в Піднебесній серед чиновників і народу не знайдеться нікого, не знайомого із законами. Порушено у вказаній праці також проблему доступу до інформації, яка, якщо не підлягала розповсюдженню, повинна була зберігатися певним чином, а за незаконний перегляд інформації, самовільну зміну тексту законів і розпоряджень передбачено смертну кару [11, с. 236-237].

Отже, у наведеному прикладі бачимо, що функції інформаційного обліку й контролю, інформування громадян, інформаційної безпеки наявні як функції державних органів Стародавнього Китаю.

Узагалі проблема обмеження циркуляції інформації в суспільстві, пов'язана з державною або воєнною таємницею, часто зустрічається в історичних документах. До наведеного вище прикладу можна додати адміністративно-кримінальний закон стародавньої Японії – «Сайкісейріцу», опублікований у збірці законів «Тайхорю» у 702 р. Комплекс норм цього закону передбачає кримінальну відповідальність за розголошення державної таємниці (ст. 19), дезінформацію монарха (ст. 27), зберігання забороненої літератури (ст. 20) [12, с. 458-460].

Також проблеми інформаційної безпеки були актуальними для Російської імперії. Наприклад, в Артикулі воїнському 1715 р. у главі 16 за передання будь-яких відомостей, інформації ворогу передбачене суворе покарання у вигляді смертної кари [12, с. 169-170]. «Уложение о наказаниях уголовных и исправительных» 1845 р. у ст. 267 передбачає такий вид злочину як складання й розповсюдження письмових або друкованих творів чи зображень із метою збудити неповагу до верховної влади [12, с. 235]. Також ст. 275 передбачено покарання за розголошення таємниці іноземному уряду [12, с. 238].

Отже, з наведеного вище бачимо, що проблеми державного регулювання інформаційних процесів у суспільстві, які ми сьогодні пов'язуємо з посиленням ролі інформації у світі, в тій чи іншій формі завжди існували й мали своє вирішення в законодавчих актах різних країн та різних епох. Це не дає підстави говорити про існування окремої, інформаційної функції держави в наведених прикладах, однак дозволяє глибше зрозуміти сутність інформаційних процесів у державному управлінні сьогодні. Фактично появу інформаційної функції слід пов'язувати не з необхідністю здійснювати облік і контроль чи врегулювати питання розповсюдження інформації в державі, а з неконтрольованим збільшенням обсягів інформації в сучасному світі за допомогою новітніх технологій та здатністю інформації миттєво розповсюджуватись на необмежену територію і завдавати таким чином впливу на процеси, що відбуваються в різних сферах життєдіяльності.

В останні роки з'явилися наукові публікації, присвячені дослідженню інформаційної функції держави, проте серед вітчизняних учених-правознавців сьогодні немає єдиної точки зору щодо того, яким чином інформаційна функція держави як явище виникла, існує й розвивається.

Окремі науковці, наприклад О.М. Лошихін, вважають, що на сучасному етапі розвитку суспільства має більше відповідності термін «комунікативна функція держави», адже комунікація – це обмін інформацією, яка має на увазі суб'єктно-об'єктні відносини й обов'язкове застосування принципу зворотного зв'язку. Саме це сьогодні і стає метою всієї системи державного управління, яке модернізується (мається на увазі проведення в Україні адміністративної реформи), оскільки назріла необхідність



змінити старий бюрократизований стиль взаємовідносин влади і громадян, суспільства в цілому. Під час переходу до так званої сервісної держави, яка надає громадянам та організаціям послуги швидко й якісно, необхідно налагодити взаємодію державних структур із громадянами й організаціями, тобто комунікацію, що є взаємним обміном інформацією, яка сьогодні має нерівноправний, далеко не партнерський і зовсім не рівний характер, як того вимагають принципи розвитку демократичного суспільства [13, с. 266].

Досліджуючи становлення інформаційної функції української держави, Т.А. Костецька вважає, що початковим етапом її становлення було прийняття постановою Президії Верховної Ради України від 24 березня 1992 р. «Про розробку пакета проектів законів з проблем інформатизації і захисту інформації», на основі якого в подальшому було прийнято низку документів, що здійснюють регулювання інформаційної сфери, серед яких Закони України «Про інформацію» від 02.10.1992 р., «Про державну статистику» від 17.09.1992 р., «Про державну таємницю» від 21.01.1994 р., «Про науково-технічну інформацію» від 25.06.1993 р. та інші. Наступним етапом стало формування нових органів державної влади, створених для реалізації політики держави в інформаційній сфері, а згодом – закріплення права на інформацію в ч. 2 ст. 34 Конституції України. Нині, після прийняття Законів України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.» від 09.01.2007 р., «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 р., внесення змін до Закону України «Про інформацію» постають нові завдання: створити цілісну систему законодавства, здійснити кодифікацію інформаційного законодавства, підготувати і внести зміни до законодавства з питань інформатизації тощо [14].

Фактично в Україні інформаційна функція знаходиться на стадії становлення. Інформаційна революція не оминувала молодій українській державі, незважаючи на недостатній рівень інформатизації й розвитку, таким чином, перед державою все гостріше постає питання ретельного теоретичного обґрунтування інформаційної функції, законодавчого її закріплення з можливістю реалізації й подальшого розвитку.

Висновки. У зв'язку з підвищенням цінності феномену інформації в суспільстві, кількісним збільшенням її обсягів виникають підстави говорити про те, що дослідження інформаційного напрямку у функціонуванні сучасної держави стає очевидним і необхідним. Незважаючи на те, що інформаційну функцію було виділено як самостійну порівняно недавно, її окремі елементи можна вичленувати в історичних законодавчих документах різних країн. Вивчення формування інформаційної функції в історичній ретроспективі дозволить більш глибоко проаналізувати аналогічні процеси в Україні, де інформаційна функція «переживає» період становлення й розвитку. Такі дослідження вимагають ретельної уваги з боку як науковців, так і органів влади, дозволить у майбутньому більш ефективно здійснювати державне регулювання, дотримання прав і свобод в інформаційній сфері.

Список використаних джерел:

1. Корельский В.М. Функции государства // Теория государства и права / под ред. В.М. Корельского, В.Д. Первалова. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Инфра-М, 2002. – 616 с.
2. Варич О.Г. Економічні функції сучасної держави: природа, зміст, тенденції розвитку в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / О.Г. Варич. – К., 2006. – 22 с.
3. Чиркин В.Е. Государствоведение / В.Е. Чиркин. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Юристъ, 2000. – 384 с.
4. Нерсесянц В.С. Общая теория права и государства : учебник / В.С. Нерсесянц. – М. : Норма – Инфра-М. – 2010. – 560 с.
5. Морозова Л.А. Функции государства. Теория государства и права / под. ред. В.К. Бабаева. – М. : Юристъ, 2003. – 592 с.
6. Глебов А.П. Суцностно-субстанціональний и функціональний підхід в дослідванні державно-правових явлень / А.П. Глебов // Проблеми теорії державства і права : учеб. пособие. – М. : Проект, 1999. – 501 с.
7. Наливайко Л.Р. Поняття та основні ознаки функцій держави / Л.Р. Наливайко // Правова держава: Щорічник наукових праць. – 2005. – Вип. 16. – С. 177–191.
8. Талапина Э.В. К вопросу об информационной функции государства / Э.В. Талапина // Информационное общество. – 2002. – № 2. – С. 20–28.
9. Просвирнин Ю.Т. Теоретико-правовые аспекты информатизации в современном Российском государстве : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.01 – «Теория и история права и государства; история правовых учений» / Ю.Т. Просвирнин. – М., 2002. – 357 с.
10. Бухтатий О.Є. Проблематика постановки інформаційної функції держави у працях давньогрецьких філософів // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kbuara.kharkov.ua/e-book/rupr/2013-3/doc/2/05.pdf/>.
11. Книга правителя области Шан (Шан цзюнь шу) / пер. с кит., вступ. ст., коммент., послесл. Л.С. Переломова. – 2-е изд., доп. – М. : Ладомир, 1993. – 392 с.



12. Административно-уголовный закон «Сикисейрицу» (702–718) // Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран (Древность и Средние века) / сост. докт. юрид. наук, проф. В.А. Томсинов. – М.: Зерцало, 1999. – 480 с.

13. Лошихін О.М Комуникативна функція у системі функцій сучасної держави / О.М. Лошихін // Публічне право. – 2013. – № 2 (10). – С. 263–268.

14. Костецька Т.А. Становлення інформаційної функції української держави як один із стратегічних напрямів її розвитку (конституційно-правове дослідження) / Т.А. Костецька // Правова держава. – Вип. 22. – С. 237–245.

НІКОЛАСНКО Н. В.,

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
головний консультант відділу проблем
розвитку національного законодавства
(Інститут законодавства
Верховної Ради України)

УДК 340.11

ІДЕЇ СОЛДАРИЗМУ В ПОЛІТИКО-ПРАВОВІЙ СПАДЩИНІ В. ВИННИЧЕНКА

Статтю присвячено аналізу еволюції політико-правових поглядів відомого письменника, державного і громадського діяча України першої третини ХХ століття Володимира Кириловича Винниченка. З'ясовано, що створена ним суспільно-політична концепція конкордизму та колектократії співзвучна з положеннями доктрини юридичного солідаризму, є його своєрідною авторською інтерпретацією.

Ключові слова: конкордизм, колектократія, юридичний солідаризм, солідарність, політико-правові погляди, В. Винниченко.

Статья посвящена анализу эволюции политико-правовых взглядов известного писателя, государственного и общественного деятеля Украины первой трети ХХ столетия Владимира Кирилловича Винниченко. Установлено, что созданная им общественно-политическая концепция конкордизма и коллектократии созвучна с положениями доктрины юридического солидаризма, является его своеобразной авторской интерпретацией.

Ключевые слова: конкордизм, коллектократия, юридический солидаризм, солидарность, политико-правовые взгляды, В. Винниченко.

This article analyzes evolution of the political and legal views of the Ukraine's famous writer, public and state figure of the first third of the twentieth century, Volodymyr Kyrylovych Vynnychenko. The paper argues that the Vynnychenko's socio-political concept of the concordism and the collectocracy is consonant with the provisions of the legal solidarism's doctrine, and is its specific interpretation of the author.

Key words: concordism, collectocracy, legal solidarism, solidarity, political and legal views, V. Vynnychenko.

Вступ. Нині, коли сучасна вітчизняна історико-правова наука здебільшого переглядає традиційні, як правило радянського зразка, погляди на сутність тих чи інших політичних і державно-правових теорій, змінює уявлення про реалії громадсько-політичної діяльності та теоретичних розробок знакових історичних постатей, украй важливим й актуальним видається звернення до наукового спадку визначних вчених і державних діячів періоду становлення української державності з позицій його переосмислення, повернення на шлях наукової об'єктивності та надання неупередженої правової оцінки з урахуванням новітніх підходів, досвіду, знань.

Постановка завдання. Однією з таких легендарних особистостей, що без перебільшення завдали магістрального напрямку розвитку української державності, є постать Володимира Кириловича Винниченка, письменника, художника, політичного й державного діяча початку ХХ століття.

